

Leidraad

Lesopnames inclusief inzetten

Van beleid naar praktijk

Colofon

De leidraad is een uitgave van het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO).

Auteurs: Valérie Van Hees (SIHO), Ruth Stokx (KU Leuven) en Valerie Mertens (SIHO)

Volgende personen verleenden hun medewerking aan de leidraad: prof. dr. Annelies Raes (KU Leuven), Louise Maddens (VIVES), Liesbeth Huybens (Thomas More), Katrien Maas (UCLL), Liesbeth Lenie (UCLL), Els Van de Walle (Odisee), Aaron Soens (Odisee), Ann Martin (Odisee), Laure Van Hoecke (KU Leuven), Johanna Jacobs (VUB), Els Swijns (UHasselt), Veerle Smeers (UHasselt), Miete Martens (UHasselt), Frederique Vansweevelt (UHasselt), Sofie Swinnen (UHasselt), Jolien Notermans (UHasselt) en Kayo Quintens (SIHO)

Te citeren:

Van Hees, V., Stokx, R., & Mertens V. (2024). Lesopnames inclusief inzetten: van beleid naar praktijk. Gent: Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs.

Voor verdere informatie, opmerkingen of een vorming over de leidraad kunt u contact opnemen met het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs via info@siho.be. De digitale versie van de leidraad en de bijhorende materialen zijn terug te vinden op de website van het SIHO

www.siho.be/publicaties

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Basisinformatie lesopnames	5
Omschrijving lesopnames	6
Lesopnames binnen het curriculum	7
Voordelen van lesopnames	9
Regelgeving rond lesopnames	11
Richtlijnen voor een gestructureerde aanpak	14
Een gestructureerde inclusieve aanpak	15
Inclusief activerend onderwijs als uitgangspunt	16
Identificatie van het aanbod en gedeelde visie	16
Implementatie lesopnames	19
Evaluatie aanbod, visie en implementatie	22
Optimaliseer beleid en praktijk	23
Veel gestelde vragen	24
Referenties	31

Voorwoord

Onderwijsinstellingen zetten toenemend in op de digitalisering van het onderwijs.¹ Lesopnames zijn rechtstreekse opnames van (delen van) lessen die studenten met behulp van een webbrowser of digitale leeromgeving nadien kunnen bekijken.² Tijdens de coronapandemie waren lesopnames een belangrijk leermiddel om toegang tot onderwijs te borgen.³ Het al dan niet inzetten van lesopnames is vandaag evenwel voorwerp van debat. Hoewel studenten duidelijk voorstander zijn van het behoud van lesopnames,⁴ zijn lesgevers vaker terughoudend.⁵

Lesopnames zijn ondersteunend voor de uitbouw van een inclusieve leeromgeving.⁶ In deze leidraad biedt het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) concrete richtlijnen en tips om op instellingsniveau een gestructureerd inclusief beleid rond lesopnames vorm te geven. Het eerste hoofdstuk biedt inzicht in de omschrijving van lesopnames en hun positionering in het curriculum. Specifieke aandacht gaat naar lesopnames als hefboom voor inclusief onderwijs en juridische bepalingen rond lesopnames. Het tweede hoofdstuk biedt richtlijnen en ondersteunende fiches om een gestructureerd inclusief beleid rond lesopnames uit te bouwen. Het derde hoofdstuk beantwoordt vragen uit de praktijk, telkens aangevuld met inzichten uit wetenschappelijk onderzoek. De geformuleerde antwoorden bieden ondersteuning om met weerstandsvragen om te gaan.

1.

Basisinformatie lesopnames

Dit hoofdstuk biedt inzicht in de omschrijving van lesopnames en hun inbedding in het curriculum. Specifieke aandacht gaat ook naar lesopnames als hefboom voor inclusief onderwijs en juridische bepalingen.

Omschrijving lesopnames

Lesopnames zijn **rechtstreekse opnames van (delen van) lessen** die studenten met behulp van een webbrowser of digitale leeromgeving nadien kunnen bekijken. Lesopnames zijn een vorm van **asynchroon online onderwijs** die ingezet wordt om contactonderwijs onafhankelijk van tijd en plaats toegankelijk te maken.⁷

Asynchroon onderwijs is een vorm van leren waarbij studenten in hun eigen tempo toegang krijgen tot het lesmateriaal. Ze hoeven niet op hetzelfde moment in hetzelfde leslokaal of dezelfde online leerruimte te zijn om te leren. **Synchroon onderwijs** verwijst naar onderwijsactiviteiten waaraan alle studenten tegelijk deelnemen. Dit kan fysiek zijn maar ook digitaal tijdens een online of hybride les.

Een lesopname kan op **verschillende manieren** worden weergegeven. Een lesopname bevat minimaal de geluidsopname en wordt aangevuld met de presentatieslides en/of het beeld van de lesgever en/of een deel van de (globale) lessituatie.⁸ De geluids- en/of video-opname en het presentatiemateriaal worden simultaan afgespeeld.⁹

Lesopnames worden ingezet bij hoorcolleges, presentaties, lezingen, vaardigheidstrainingen en/of de opname van kennisclips. Afhankelijk van het beoogde doel, worden ze in **verschillende settings** gerealiseerd (**Tabel 1**).

on campus lessen	<ul style="list-style-type: none"> • In deze situatie van synchroon onderwijs zitten studenten in het leslokaal met de lesgever. • Na afloop van de les kunnen studenten de opname van de les (her)bekijken. • Indien de les gelivestreamd wordt, kunnen ook studenten op afstand de les in realtime meevolgen. • Synchrone interactie met studenten op afstand is niet mogelijk.
hybride lessen	<ul style="list-style-type: none"> • In deze situatie van synchroon onderwijs zitten studenten met de lesgever in een hybride leslokaal en volgen studenten op afstand (thuis, kot, ...) de les in realtime mee. • Na afloop van de les kunnen studenten de opname van de les (her)bekijken. • In deze situatie kunnen zowel de lesgevers, studenten in het leslokaal, als studenten op afstand in interactie gaan met elkaar.
online synchrone lessen	<ul style="list-style-type: none"> • In deze setting zitten geen studenten in het leslokaal. Alle studenten volgen synchroon les vanop afstand (thuis, kot, ...) in een virtuele klas met de lesgever. • Na afloop van de les kunnen studenten de opname van de les (her)bekijken.
online asynchrone lessen (kennisclips)	<ul style="list-style-type: none"> • In deze setting van asynchroon onderwijs heeft de lesgever geen live publiek. • De lesgever neemt een presentatie op voorhand op om ze later als asynchrone online les of als kennisclip aan te bieden via leerpaden in de digitale leeromgeving. • Een kennisclip is een korte video (maximum 6 minuten) waarin de lesgever bondig één specifiek onderwerp, een bepaald begrip of een basisprincipe uitlegt. Dit kan door middel van een opname van de lesgever zelf ('talking head'), een opname van het scherm ('screencast'), een animatie of een combinatie hiervan.¹⁰ • Studenten nemen de opnames zelfstandig door als voorbereiding op de les of als een verwerking van een contact- of een evaluatiemoment.

Tabel 1 - Verschillende settings lesopnames

Lesopnames binnen het curriculum

Lesopnames zijn geen doel op zich. Instellingen beschikken over de autonomie van hoe ze lesopnames binnen het curriculum integreren. Lesopnames worden doorgaans als aanvullend (niet-primair) leermateriaal aan studenten aangeboden. Lesopnames worden ook toenemend ingezet in het kader van *blended onderwijs* (primair leermateriaal).¹¹

Niet-primair leermateriaal

Het opleidingsaanbod van heel wat hogescholen en universiteiten is primair gebaseerd op **contactonderwijs** met activerend **onderwijs** als uitgangspunt. Activerend onderwijs geeft studenten verantwoordelijkheid over hun eigen leerproces en legt de nadruk op **directe interactie** tussen lesgever en student en tussen studenten onderling. Er wordt waar zinvol met **activerende werkvormen** gewerkt om de betrokkenheid van studenten te verhogen. Activerende werkvormen zetten studenten actief aan het werk om de leerstof te verwerken. Dit geldt zowel voor *face-to-face* onderwijs, als voor hybride en online onderwijsvormen. Door actieve werkvormen in de les te integreren verhoogt de betrokkenheid en motivatie bij studenten. Ze onthouden meer en verwerken de leerstof diepgaander.¹²

Vanuit deze invalshoek worden lesopnames als **aanvullend (niet-primair) leermateriaal** beschouwd, als aanvulling op fysieke aanwezigheid in online, hybride of on campus les.

Lesgevers worden doorgaans vanuit de opleiding aangemoedigd (en dus niet verplicht) om lesopnames waar zinvol en werkbaar in te zetten. Het beslissingsrecht over wat **zinvol, werkbaar en niet werkbaar** is rond lesopnames ligt dan bij de opleidingen en lesgevers.

Hoorcolleges en werkvormen waar interactie niet de centrale component is, worden doorgaans als **werkbaar** beschouwd, dit wil zeggen dat het in die situaties eenvoudig is een lesopname te maken. Situaties die als **niet werkbaar** worden beschouwd, en waarbij een lesopname dus moeilijk te maken is, zijn werkvormen die zo interactief zijn dat deelname echt essentieel is, of als de geluids- en/of beeldopname praktisch amper realiseerbaar is (bijvoorbeeld door gebrek aan apparatuur) of als de werkvorm of lesinhoud een zodanige gevoeligheid of vertrouwelijkheid heeft (bijvoorbeeld medische beelden, intervisie of reflectie) dat een opname niet zomaar digitaal kan gedeeld worden.¹³

Het **aanbod varieert** sterk van opleiding tot opleiding. Waar bepaalde opleidingen/lesgevers kiezen voor een inclusieve visie en lesopnames van hoorcolleges systematisch als aanvullend leermateriaal aan alle studenten aanbieden, zijn er opleidingen/lesgevers die weinig tot geen opnames aanbieden en kiezen voor een **gedifferentieerde aanpak**. Hierbij worden lesopnames voorbehouden voor specifieke studentengroepen zoals studenten met een functiebeperking en werkstudenten.

Ook met betrekking tot het tijdstip van **beschikbaar stellen van lesopnames** is er variatie. Waar sommige opleidingen en lesgevers integrale lesopnames meteen na de les het gehele academiejaar (en dus ook tijdens de herexamens) beschikbaar stellen, beperken sommige opleidingen en lesgevers vanuit specifieke doelstellingen de ontsluiting tot een korte periode (bv. twee weken na de les en in de blokperiode) en/of stellen ze slechts bepaalde delen van de les ter beschikking. Zo zijn er opleidingen die de lesopname opsplitsen in kleinere delen zodat de opname behapbaar is.

Primair leermateriaal

Onderwijsinstellingen zetten toenemend in op *blended onderwijs* waarbij een doelgerichte combinatie van synchrone en asynchrone leeractiviteiten centraal staat.¹⁴ Denk bijvoorbeeld aan een **flipped classroom model** waarbij de traditionele rol van de lesgever en de student omgedraaid wordt. In plaats van dat de lesgever de leerstof tijdens de les presenteert, bestuderen studenten vóór het contactmoment zelfstandig digitaal leermateriaal zoals lesopnames, kennisclips, ingesproken PowerPoint presentaties, teksten of alternatief audiovisueel materiaal. Tijdens het contactmoment worden **interactieve activiteiten en discussies** georganiseerd om het begrip en toepassing van de leerstof te bevorderen.¹⁵ Uit studies blijkt dat deze methodiek een **positief effect** heeft op **leeruitkomsten, succes en/of academische prestatie** bij studenten doordat de contacttijd efficiënter en effectiever wordt ingevuld, waardoor studenten dieper gaan leren.¹⁶ Studenten verwerven eigenaarschap over hun leerproces, waarbij ook hun zelfregulatie geoefend en aangesterkt wordt.¹⁷

Bij dergelijke leeractiviteiten is onderwijstechnologie, zoals lesopnames of kennisclips, ingebed in een globaler, digitaal traject met een veelheid aan types leermaterialen.¹⁸ Lesopnames en kennisclips worden in dergelijk traject aan alle studenten aangeboden als verplicht leermateriaal. In die zin worden ze beschouwd als **primair leermateriaal**.¹⁹

Voordelen van lesopnames

Onderzoek toont aan dat lesopnames bij doordacht gebruik krachtige hefboomen zijn voor het **creëren van een inclusieve leeromgeving**.²⁰ Een van de meest genoemde voordelen van lesopnames is de **flexibiliteit**.²¹ Lesopnames maken bijvoorbeeld mogelijk dat studenten die occasioneel (bv. door ziekte of zorg voor een familielid als mantelzorger) of structureel (bv. chronische ziekte, werkstudenten, op stage of in het buitenland) de fysieke les niet kunnen bijwonen alsnog de les kunnen inhalen of een opleidingsonderdeel naar keuze kunnen opnemen. Dit geldt ook voor studenten die regelmatig werken omwille van financiële drempels of studenten die een breder engagement aangaan in het kader van de studentenvertegenwoordiging, topsport of ondernemerschap. Lesopnames kunnen ook ondersteunend zijn voor pendelstudenten die omwille van mobiliteitsmoeilijkheden niet in de les aanwezig kunnen zijn, alsook voor studenten in een geïndividualiseerd traject met lesoverlap.²² Lesopnames bieden de student de mogelijkheid om de les op eigen tempo en op een moment naar de keuze de les in te halen.²³

De flexibiliteit van lesopnames biedt ook de kans om drempels bij **volgen van lessen** op te vangen.²⁴ Zo kunnen studenten met autisme ten gevolge van zintuiglijke overgevoeligheden voor bepaalde geluiden of visuele prikkels, concentratiemoeilijkheden en overbelasting ervaren bij het volgen van hoorcolleges in grote groepen. Zij kunnen de lessen rustiger of geconcentreerder online volgen.²⁵ Bovendien kunnen ze door de mogelijkheid van het bekijken van lesopnames gerichte keuzes maken in het vermijden van energievreters (openbaar vervoer, drukke aula) op momenten dat het moeilijker gaat. Dat geldt ook voor studenten met een chronische ziekte of psychiatrische functiebeperking. Studenten met motorische beperkingen, dyslexie of concentratieproblemen, kunnen omwille van automatiseringstekorten problemen ondervinden met het maken van notities.²⁶ Tenslotte, door een tekort aan beschikbare schrijftolken of tolken Vlaamse gebarentaal kunnen dove en slechthorende studenten niet altijd de fysieke of online les volgen. Lesopnames laten hen toe om de les gericht in te halen met de tolk op een moment naar keuze; om notities aan te vullen of om moeilijke leerstof gericht door te nemen met hun pedagogisch begeleider.²⁷

Lesopnames zijn bij uitbreiding ook een krachtig hulpmiddel voor het **leerproces van iedere student**.²⁸ Lesopnames bieden studenten de mogelijkheid om moeilijke delen van de les te herbekijken en te verwerken, hun notities bij te werken, of zich voor te bereiden op een evaluatiemoment door een moeilijke leerinhoud te herbekijken.²⁹ Studenten vinden lesopnames nuttig doordat ze de opnames kunnen pauzeren en/of terugspoelen en/of versneld afspelen.³⁰

Onderzoek naar de percepties van studenten toont verder ook aan dat de beschikbaarheid van lesopnames een positieve impact heeft op **studenttevredenheid en het welbevinden**.³¹ Studenten ervaren minder stress tijdens het volgen van de les. Ze kunnen zich beter focussen op het luisteren naar de lesgever, wat vooral effectief blijkt voor studenten met leerstoornissen zoals dyslexie. Ook ervaren studenten minder stress bij het studeren omdat ze op hun eigen tempo de leerstof kunnen verwerken.³²

Naast de besproken flexibiliteit voor studenten, bieden lesopnames ook **flexibiliteit voor lesgevers**. De tijd- en plaats onafhankelijkheid kan bijvoorbeeld bijzonder zinvol zijn voor gastdocenten. Ook bij het onvoorziën uitvallen van een lesgever (door ziekte of overmacht) kan een les uitzonderlijk vervangen worden door een lesopname van het vorige jaar. Dit wordt dan idealiter wel gecombineerd met een verwerkingsopdracht, zodat ook de aansluitend geplande lessen en/opdrachten niet in het gedrang komen.

Lesopnames kunnen voor lesgevers ook fungeren als een hulpmiddel voor **zelfreflectie over de eigen manier van lesgeven**. Binnen online leeromgevingen die de leeractiviteit van de lerende weergeven, kunnen lesgevers het gebruik van de lesopnames monitoren via *analytics*. Cijfers als hoe vaak de video bekeken is, door hoeveel unieke personen, voor gemiddeld hoe lang en welke passages studenten gemiddeld bekijken, kunnen bijzonder zinvol zijn om de onderwijsaanpak bij te sturen. De opnames kunnen ook dienen om aan een collega peerfeedback te vragen in het kader van het optimaliseren van de onderwijsaanpak.

Lesopnames laten lesgevers ook toe om stukken van **opnames te hergebruiken** in het kader van de uitbouw van een **geïntegreerd blended leren-traject** waarbij een doordachte en doelgerichte combinatie van synchrone en asynchrone leeractiviteiten centraal staat.

Regelgeving rond lesopnames

Bij het uittrekken van een beleid rond lesopnames is het belangrijk om aandacht te besteden aan bepalingen uit het auteursrecht en de privacywetgeving (de Algemene Verordening Gegevensbescherming - AVG of GDPR) zodat de privacy van personen die al dan niet impliciet of expliciet in beeld komen, bewaakt kan worden. Voor studenten met een functiebeperking is de redelijke aanpassingsplicht van toepassing.

Portretrecht

Het portretrecht houdt in dat je de toestemming moet vragen vooraleer je van een persoon een foto of filmpje maakt en de afbeelding kopieert of verspreidt. Toestemming is enkel nodig als de persoon herkenbaar is afgebeeld. Toestemming is niet vereist voor het fotograferen/filmen van personen in een publieke ruimte als niet op die personen is gefocust.

Instellingen voorzien best bepalingen omtrent het portretrecht van studenten tijdens lesopnames in het onderwijs- en examenreglement, waarbij de instelling het recht voorziet om ter uitvoering van de onderwijsopdracht van de instelling in het algemeen belang, lessen op te nemen en later of gelijktijdig via de elektronische leeromgeving aan studenten en het onderwijspersoneel voor educatieve doeleinden ter beschikking te stellen en te hergebruiken.³³ Lesgevers hoeven dan **geen expliciete toestemming** aan de studenten te vragen om een lesopname te maken, noch bij een on campus (hybride) les, noch bij een online les.

Bij **aanvang van de les** dient de lesgever de studenten **wel te informeren** over het feit dat de les wordt opgenomen.³⁴ Indien de student expliciet niet in beeld wenst te worden bij de lesopname, dan kan de student zich vrijwillig buiten beeld plaatsen in een zogenaamde **safe zone** in het lokaal die niet in beeld staat. Indien een student die zich in de safe zone bevindt mondeling antwoordt tijdens de les, maakt dit wel deel uit van de opname.

Studenten hebben **géén recht op het maken van geluids- of beeldopnames van de onderwijsactiviteiten**, tenzij met toestemming van de lesgever of indien hierover een specifieke afspraak is gemaakt (bijvoorbeeld in het kader van een redelijke aanpassing omwille van een functiebeperking). Het orde- en tuchtreglement kan toegepast worden op een student die op eigen initiatief lesopnames maakt.

Het is doorgaans³⁵ een **vrije keuze van de lesgever om al dan niet in beeld te komen** tijdens de lesopname. Zowel vanuit een didactisch als inclusief perspectief is het een meerwaarde dat de lesgever in beeld komt. Dit verhoogt de betrokkenheid voor studenten die de les vanop afstand volgen. Daarnaast is het lipbeeld voor slechthorende studenten ondersteunend om de communicatie te begrijpen.

Indien **een externe spreker** deelneemt aan de les, dient schriftelijk toestemming gevraagd te worden om de les op te nemen, de opname te monteren en te publiceren, uit te zenden en/of te verdelen met het oog op het onderwijsproces. Het toestemmingsformulier omvat best ook de mogelijkheid om de opnames in te korten, te voorzien van *dubbing*, *closed captions*, ondertitels en er andere audiovisuele materialen, geluiden en stilstandende beelden in te integreren.

Auteursrecht

De lesgever beschikt over het auteursrecht over de aangeboden onderwijs- en evaluatie inhoud en dus ook **de lesopname**.³⁶ De lesopname van een onderwijsactiviteit is een moment-opname. De lesgever heeft ten alle tijde het recht om inhoudelijke wijzigingen aan te brengen, of inhoudelijke rechtzettingen in te voeren in het geval foutieve of onduidelijke informatie gedeeld werd. De lesgever doet er best aan om eventuele aanpassingen bekend te maken, bijvoorbeeld via een aankondiging naar alle studenten op de desbetreffende digitale cursus.

Studenten mogen de geluids- of beeldopnames die ter beschikking worden gesteld, **enkel gebruiken voor persoonlijke didactische doeleinden**. Dat komt door het auteursrecht dat rust op de inhoud van de opname. Studenten mogen de **opnames niet vermenigvuldigen en/of verspreiden**. Letterlijke transcripties van lessen verspreiden (op basis van notities of opnames) is ook niet toegestaan. Inbreuken hierop kunnen aanleiding geven tot het instellen van een tuchtprocedure of zelfs een strafrechtelijke procedure tegen de betrokken student(en).

Studenten hebben auteursrecht over hun presentaties in de les. Studenten dragen normalerwijze geen intellectueel eigendomsrecht over aan de onderwijsinstelling voor werken die ze produceren, maar blijven eigenaar van hun werk. In het kader van de onderwijsopdracht kunnen producten van studenten gedeeld worden met medestudenten van dat opleidingsonderdeel met het oog op het bereiken van de onderwijscompetenties. Er is hiervoor geen expliciete toestemming nodig van studenten.

Privacy en gegevensverwerking

Bepaalde werkvormen (bijvoorbeeld intervisie of reflectie) **of leerinhouden** waarin gevoelige of politieke thema's of andere gevoelige bronnen (bijvoorbeeld patiëntgegevens of medische beelden) worden besproken, zijn **minder of niet geschikt voor lesopnames**. De lesgever heeft steeds de autonomie om bepaalde delen uit de **lesopname te verwijderen**, of om **de streaming en/of lesopname te pauzeren**, indien er vertrouwelijke en/of gevoelige informatie gedeeld wordt.

Lesopnames bevatten **persoonsgegevens** die toelaten om de lesgever en/of studenten te identificeren. Om de privacy en veiligheid van het proces van lesopnames te garanderen, is het aangewezen om lesopnames steeds te maken met **software van de onderwijsinstelling** en de opnames enkel te delen via de **gesloten digitale leeromgeving** van de onderwijsinstelling. Dit laat ook toe dat ze niet onrechtmatig verspreid worden naar derden.³⁷ In navolging van de algemene verordening gegevensbescherming (AVG of GDPR)³⁸ worden **lesopnames niet langer bewaard dan nodig**. Onderwijsinstellingen expliciteren best de afspraken over de bewaartermijn in de privacyverklaring en/of het onderwijs- en examenreglement.

Redelijke aanpassingsplicht

Voor studenten met een functiebeperking zijn er specifieke regelingen. Onderwijsinstellingen hebben **de plicht om een inclusief onderwijssysteem te realiseren** zodat studenten met een functiebeperking volwaardig kunnen participeren aan onderwijs.³⁹ Voor studenten met een functiebeperking kunnen lesopnames **een noodzakelijk hulpmiddel** zijn om **toegang tot en deelname aan het onderwijs te borgen**.

Conform Artikel II.276, §3 van de Codex Hoger Onderwijs hebben instellingen de verplichting om drempels die studenten met een functiebeperking tijdens hun studie ervaren, te overbruggen met **redelijke aanpassingen**.⁴⁰ Studenten met functiebeperkingen zijn, volgens hetzelfde artikel, 'studenten met langdurige fysieke, mentale of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met andere studenten te participeren aan het hoger onderwijs'. Deze definitie sluit aan op de omschrijving van handicap die gehanteerd wordt in het Internationaal verdrag van de rechten van personen met een handicap (IVRPH) en legt het accent op de interactie tussen persoonskenmerken, de beperking en maatschappelijke barrières.⁴¹

Toegang tot lesopnames kan als een vorm van redelijke aanpassing worden beschouwd.

De praktijk leert dat de **faciliteit 'toegang tot lesopnames'** vaak beperkt blijft tot studenten met een motorische beperking of chronische ziekte die zich niet naar de les kunnen verplaatsen.⁴² Het IVRPH en de Codex Hoger Onderwijs stellen evenwel een ruime invulling van functiebeperking voorop. Het is de plicht van de onderwijsinstellingen om ervaren drempels te neutraliseren voor alle studenten met een functiebeperking.⁴³ Zoals hierboven reeds beschreven, kunnen diverse studenten met functiebeperkingen specifieke ondersteuningsnoden ervaren bij het volgen van lessen.⁴⁴

Elke instelling is gehouden aan **non-discriminatie en de redelijke aanpassingsplicht** ten aanzien van **studenten met een functiebeperking**.⁴⁵ Dit betekent dat ze de plicht heeft om de ondersteuningsbehoeften van studenten met een functiebeperking systematisch in kaart te brengen via een objectief *needs assessment*. Dit betreft een handelingsgerichte analyse van de ondersteuningsbehoeften van de student en beïnvloedende omgevingskenmerken. Zo kunnen noodzakelijke redelijke aanpassingen zoals de nood aan toegang tot lesopnames, objectief worden geïdentificeerd. Het **weigeren van redelijke aanpassingen** wordt als **discriminatie** beschouwd en moet grondig worden gemotiveerd. Studenten kunnen een **beroep aantekenen** tegen het weigeren van redelijke aanpassingen.⁴⁶

Indien een student op basis van dit assessment de toegang tot lesopnames als redelijke aanpassing krijgt, kan een lesgever zich niet op diens auteursrecht beroemen om de opname te weigeren. De auteurswetgeving voorziet zelf immers expliciet in een uitzondering voor personen met een functiebeperking. De betrokken student moet zich uiteraard engageren de bekomen lesopname enkel voor zichzelf te gebruiken.

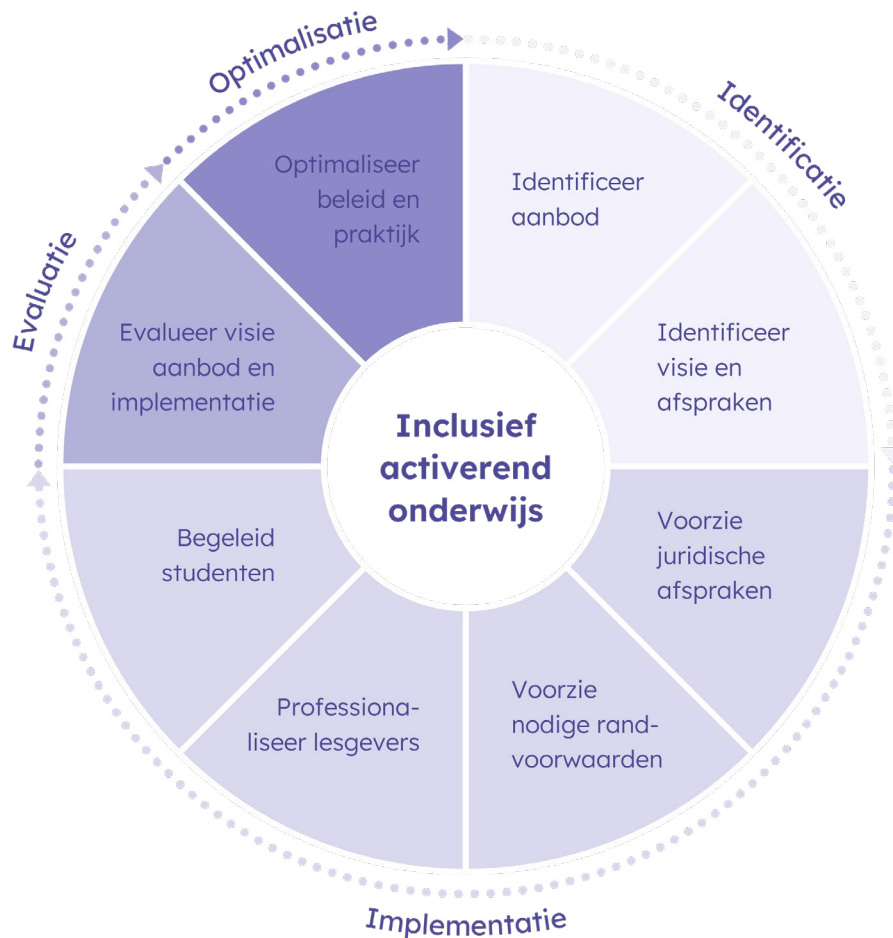
2.

Richtlijnen voor een gestructureerde aanpak

Dit hoofdstuk bespreekt richtlijnen en tips voor instellingen om een gestructureerd inclusief instellingsbeleid rond het inzetten van lesopnames vorm te geven.

Een gestructureerde inclusieve aanpak

De uitbouw van een inclusief instellingsbeleid rond lesopnames vraagt een **gestructureerde aanpak**. Zoals afgebeeld in **Figuur 1**, omvat die aanpak **vier fasen** (identificatie, implementatie, evaluatie en optimalisatie) met **acht sleutelcomponenten** die elkaar in de praktijk overlappen.

Figuur 1. Gestructureerde aanpak inclusief beleid rond lesopnames

De eerste fase (identificatie) focust op het identificeren van het aanbod en de ontwikkeling van een gedragen en gedeelde didactische visie en aanpak rond lesopnames. De implementatiefase (fase 2) focust op het belang van een juridisch afsprakenkader, het voorzien in de nodige randvoorwaarden, het professionaliseren van lesgevers en het begeleiden van studenten. Door tijd te nemen voor een evaluatie (fase 3) van het aanbod, de visie en de implementatie kunnen kansen tot verbetering worden geïdentificeerd en kunnen beleid en praktijk worden geoptimaliseerd (fase 4).

Inclusief activerend onderwijs als uitgangspunt

Idealiter stelt de instelling/opleiding **activerende onderwijsvormen** voorop en biedt het **lesopnames** waar **zinnol en werkbaar** aan **alle studenten** aan, ter ondersteuning **van het leerproces van iedere student**. Door proactief tegemoet te komen aan drempels en een zo groot mogelijke diversiteit van de studentenpopulatie, worden zo ad-hoc aanpassingen voor individuele studenten minder nodig. Deze aanpak sluit aan op de principes van **universeel ontwerp**.⁴⁷

De aanpak veronderstelt de **betrokkenheid** van en de **samenwerking tussen diverse actoren**, zoals bijvoorbeeld onderwijsondersteuners, diensten infrastructuur, inclusie-medewerkers, opleidingshoofden, curriculumdesign teams, lesgevers, studiebegeleiders, monitoraten, én ook studenten.

Identificatie van het aanbod en gedeelde visie

De eerste fase focust op het identificeren van het huidige aanbod van lesopnames en de ontwikkeling van een gedragen en gedeelde visie op opleidingsniveau en van afspraken over het gebruik van lesopnames.

Identificatie van het aanbod

Niet elke les leent zich voor opname. Het is zinvol dat opleidingen (en bij uitbreiding per faculteit/departementen/clusters en de instelling) het huidige aanbod van lesopnames in kaart brengen alsook de bezorgdheden die leven rond lesopnames. Doel is een overzicht te krijgen over het aanbod enerzijds en reeds gehanteerde procedures anderzijds. Door het bundelen van informatie over lesopnames, opleidingsonderdelen, type onderwijsvormen, huidige procedures en inhouden in een **lesopnamematrix** ontstaat ook een **beeld van de toegankelijkheid** van opleidingen (en bij uitbreiding van de faculteit/clusters/departementen en de instelling).

Ontwikkeling gedeelde en gedragen afspraken

Lesgevers worden door de opleiding aangemoedigd om lesopnames waar zinvol en werkbaar in te zetten. Het is zinvol dat **opleidingsteams** lesgevers informeren over **de zinvolheid van lesopnames. Zo kan er samen vanuit inclusievisie worden vastgelegd voor welke lessen opnames** kunnen worden ingezet.

Onderstaande **richtvragen** kunnen helpen om op instellings- en opleidingsniveau **een dialoog rond gedeelde visie en afspraken** rond lesopnames en onderwijstechnologie en *blended en hybride onderwijs op te starten*.⁴⁸ De doelstelling is consistentie te krijgen in het aanbod en variatie te reduceren enerzijds en het helder krijgen van haalbare procedures anderzijds.

- **Aanbod van lesopnames.** Welke opleidingsonderdelen kunnen we (nog) voorzien van lesopnames? Welke leeractiviteit staat voorop? Welke seminars en praktijklessen lenen zich (nog) tot opnames? In welke lessen zijn de werkvormen zo interactief dat een opname niet haalbaar is? Welk materiaal willen/mogen we niet op digitale manier beschikbaar stellen, zelfs al is het in een beschermde leeromgeving? Welke alternatieven bestaan er wanneer lesopnames niet mogelijk zijn?
- **Toegang tot lesopnames.** Bieden we lesopnames inclusief aan? Waarom hanteren we nu een gedifferentieerde aanpak? Sluiten we bepaalde groepen niet uit? Zijn de procedures rond de aanvraag van lesopnames als redelijke aanpassing toegankelijk en laagdrempelig?
- **Beschikbaarheid van lesopnames.** Hebben we al gedeelde afspraken over hoe we lesopnames beschikbaar stellen? Zijn de afspraken eenvoudig en eenduidig voor zowel lesgever als student? Stellen we opnames voldoende lang beschikbaar? Stellen we opnames beschikbaar binnen een haalbare termijn voor studenten en lesgevers (bv. 5 werkdagen na de les)?
- **Minimale vereisten van lesopnames.** Hebben we al gedeelde afspraken over minimale vereisten van een lesopname? Welke minimale bewerkingen doen we om het leerproces en de toegankelijkheid van de opname te bevorderen? Zijn de gedeelde materialen toegankelijk voor studenten? Kan de student deze zonder bijkomende inspanning gebruiken als aanvullend materiaal? Voorzien we voldoende informatie en tips rond toegankelijke lesopnames?
- **Verwachtingen rond lesopnames.** Weten studenten dat er lesopnames zijn? Communiceren we voldoende naar studenten waarom we als opleiding inzetten op het gebruik van lesopnames? Maken wij onze verwachtingen naar studenten duidelijk? Krijgen studenten duidelijke instructies (bv. bij aanvangslessen en/of in digitale leeromgeving) wat er van hen verwacht wordt wat betreft lesopnames? Voorzien we ook voldoende tips voor lesgevers en studenten hoe efficiënt met lesopnames omgaan?

- **Communicatie medewerkers.** Communiceren we voldoende naar medewerkers waarom we als opleiding inzetten op het gebruik van lesopnames? Zijn monitoraten, ombudsen, studieloopbaanbegeleiders voldoende op de hoogte hoe lesopnames in de opleidingen aangeboden worden? Voorzien we in stappenplannen, *tutorials* en vormingen over het concrete gebruik van de lesopname-apparatuur in de lokalen, over hoe video's te bewerken, ondertiteling toe te voegen en/of te corrigeren en opnames te publiceren in de digitale leeromgeving? Sensibiliseren we lesgevers specifiek over de hefboom die lesopnames bieden voor een inclusieve leeromgeving? Communiceren alle medewerkers van één opleiding dezelfde boodschap naar studenten?
- **Juridische afspraken.** Hebben we al gedeelde afspraken rond deontologie en privacy bij lesopnames? Zijn die voldoende helder geëxpliciteerd in het onderwijs- en examenreglement? Zijn studenten en lesgevers hier voldoende van op de hoogte?
- **Technologie en infrastructuur.** Zijn klaslokalen al voldoende uitgerust met professionele opnameapparatuur? Voorzien we ook mobiele sets en mogelijkheden voor hybride lessen? Voorzien we ook lokalen om kennisclips en presentaties op te nemen? Worden lesopnames voldoende in de digitale leeromgeving geïntegreerd? Nemen we toegankelijkheid voldoende mee als criterium bij de selectie van onze systemen?

Door bij elke topic ook te focussen op de kernvragen 'Passen onze keuzes voldoende in de toegankelijkheid en inclusie die we nastreven?' en 'Nemen we voldoende drempels weg voor studenten om volwaardig te kunnen deelnemen aan onderwijs?', kan bewaakt worden dat inclusie voldoende als toetssteen wordt meegenomen.

Implementatie lesopnames

De tweede fase focust op de implementatie van lesopnames. Naast het voorzien van een juridisch afsprakenkader en de nodige randvoorwaarden vraagt een gestructureerde aanpak ook aandacht voor het professionaliseren van lesgevers en het begeleiden van studenten.

Voorzie een juridisch afsprakenkader

Een juridisch afsprakenkader over het gebruik van lesopnames, **biedt lesgevers en studenten een deontologische houvast**. In het **onderwijs- en examenreglement** worden best volgende afspraken voorzien:

- **Verbod op het maken van geluids- of beeldopnames door studenten:** studenten mogen zelf geen geluids- of beeldopnames van onderwijsactiviteiten maken, tenzij daarover een specifieke afspraak is gemaakt met de lesgever van het opleidingsonderdeel.
- **Verbod op het verspreiden van cursus- en examenmateriaal door studenten:** studenten mogen teksten, presentaties en statisch beeld, maar ook audio- en video-opnames niet publiek verspreiden.
- **Portretrecht:** studenten kunnen zich niet verzetten tegen het maken van opnames van onderwijsactiviteiten die de lesgever gebruikt voor livestreaming en/of plaatsing op leerplatformen. De lesgever hoeft geen toestemming te vragen. Indien de student expliciet niet betrokken wenst te worden bij de lesopname, dan kan deze plaatsnemen in een safe zone in het lokaal die niet in beeld staat.
- **Privacy policy:** het beknopt beschrijven van verschillende cases waarbinnen opnames voornamelijk worden gebruikt en waarbij een aantal richtlijnen en afspraken worden geformuleerd over hoe er omgegaan wordt met de privacy van de studenten en lesgevers die in beeld worden gebracht, en hoe lang opnames worden bewaard, is een zinvolle aanvulling op het privacy beleid in het reglement.
- **Redelijke aanpassingen en lesopnames:** In het onderwijs- en examenreglement staan procedures rond redelijke aanpassingen beschreven. Het kan zinvol zijn om in het reglement ook de specifieke afspraken rond redelijke aanpassingen en lesopnames te expliciteren.
- **Tuchtprocedures:** studenten die geen rekening houden met het verbod op het maken en of het verspreiden van geluids- of beeldopnames kunnen worden onderworpen aan de sancties van het tuchtreglement en/of strafrechtelijke procedures.

Investeer in noodzakelijke randvoorwaarden

Een doordacht beleid veronderstelt dat beleid, onderwijsdiensten en -opleidingen voldoende investeren in de nodige randvoorwaarden voor lesgevers en studenten:

- **Investeer in lesopname-apparatuur** in klaslokalen, net als in aanvullende (mobiele) apparatuur. Voorzie ook lokalen die opnames van lessen en kennisclips faciliteren. Voorzie zoveel als mogelijk vaste opstellingen in de klaslokalen. Wanneer de lestijd beperkt is, kan het belemmerend zijn voor de lesgever om bij aanvang van de les cruciale lestijd te moeten spenderen aan het instellen van de opnamesoftware.
- **Voorzie een overzicht van lokalen** die uitgerust zijn met lesopname-apparatuur. Een lokalenmatrix biedt lesgevers per lokaal inzicht in de aanwezige lesopname-apparatuur en voor welke onderwijsvormen ze kunnen worden ingezet (lesopnames, livestream, kennisclips etc.).
- **Voorzie de nodige software** om minimale bewerkingen te doen aan lesopnames zoals het aanbrengen van ondertitelingen, het opdelen van de opname in hoofdstukken.
- **Voorzie contactpunten** voor technische problemen en voor onderwijskundig advies.

Professionaliseer lesgevers

Het beleid en de opleiding speelt een belangrijke rol in de **professionalisering** van lesgevers op vlak van visieontwikkeling zowel op onderwijskundig vlak (hoe zorg ik ervoor dat studenten de lesopnames slim gebruiken?) als op onderwijstechnologisch vlak (hoe zorg ik op een laagdrempelige en efficiënte manier voor een kwaliteitsvolle opname?).

Voorzie als instelling **stappenplannen, tutorials en vormingen** voor lesgevers over het concrete gebruik van de lesopname-apparatuur in de lokalen, over hoe video's te bewerken, ondertiteling toe te voegen en/of te corrigeren en opnames te publiceren in de digitale leeromgeving.

Voorzie ook concrete tips voor **minimale bewerkingen** gezien die de toegankelijkheid verhogen, net als het leerproces van studenten bevorderen. Het toevoegen van leeswijzers, ondertiteling, het opsplitsen van de opname in hoofdstukken en/of kleinere opnames en het integreren in leerpaden vergemakkelijken het gericht zoeken naar onderdelen in de lesopnames.⁴⁹

De fiche 'Lesopnames inclusief inzetten: tips voor lesgevers', reikt lesgevers concrete tips aan om lesopnames inclusief in te zetten.

- **[Fiche: Lesopnames inclusief inzetten: tips voor lesgevers](#)**

Daarnaast is ook het inbouwen van een **intercollegiaal consult of een lerend netwerk** zinvol. Een intercollegiaal consult houdt in dat een aantal collega's met relevante expertise de vragen van de lesgever bespreken en adviseren. Dit consult kan bijdragen tot het versterken van de inclusieve visie dat lesopnames en onderwijstechnologie een krachtige hefboom zijn voor het creëren van een inclusieve leeromgeving en het versterken van de toegankelijkheid van de opleiding (en bij uitbreiding de faculteit en instelling).

Begeleid studenten

Lesopnames hebben voordelen, maar ook valkuilen. Bezorgdheden van lesgevers over het gebruik van lesopnames zijn vooral gerelateerd aan bezorgdheden over de aanwezigheid in de les en aan de **studiemethode en zelfsturing** van studenten. Er is bijvoorbeeld de bezorgdheid dat studenten niet meer naar de les zullen komen en/of dat eerstejaarsstudenten en onzekere studenten zich overmatig zouden voorbereiden en de lessen meermaals bekijken, terwijl uitstellers pas de week voor het examen mogelijks gaan *bingewatchen*. Deze bezorgdheden worden in hoofdstuk 3 nader besproken, aangevuld met inzichten uit de literatuur.

Hoewel onderzoek nog in de kinderschoenen staat, wijzen studies erop dat studenten voornamelijk de **combinatie van live hoorcolleges en lesopnames verkiezen**⁵⁰ en dat de **aanwezigheid in de les** vooral blijkt samen te hangen met **individuele contextuele factoren** zoals bijvoorbeeld lesonderwerp, de aanpak van de lesgever, gezondheid of de reisafstand tot de campus.⁵¹ Uit onderzoek blijkt ook dat **studenten zelden louter passief (meermaals) een opname bekijken**.⁵² Heel wat studies tonen aan dat studenten lesopnames gericht gebruiken, voornamelijk om de passages die ze niet begrijpen te herbekijken, of hun notities aan te vullen.⁵³

Net als bij ander leermateriaal speelt hier het **profiel van de student** en de mate waarin die het **eigen leerproces in handen neemt** evenwel een belangrijke rol. Aangezien de meeste eerstejaarsstudenten bij de start van hun opleiding nog geen ervaring hebben met lesopnames, beschikken ze vaak niet over de nodige strategieën om er zinvol mee om te gaan.⁵⁴ Het is dus zinvol om studenten, en in het bijzonder eerstejaarsstudenten, te **begeleiden bij het gebruik van lesopnames** door tips aan te reiken en hen te wijzen op de negatieve effecten van het meermaals passief bekijken van lesopnames wat betreft efficiënte tijdsbesteding.⁵⁵ De fiche 'Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten' reikt **concrete tips voor studenten** aan.

- [Fiche Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten.](#)

Evaluatie aanbod, visie en implementatie

Om een duurzaam inclusief beleid rond lesopnames uit te bouwen, is het aangewezen om het aanbod, de visie en de implementatie op regelmatige tijdstippen te evalueren. Enkele richtlijnen voor de evaluatie van het aanbod, de visie en de implementatie:

- **Evalueer het aanbod.** Het jaarlijks aanvullen van bijvoorbeeld de lesopnamematrix laat toe om het aanbod van lesopnames alsook de toegankelijkheid van de opleiding (en per uitbreiding de faculteit/departement/cluster en de instelling) te monitoren. Monitor specifiek of het aanbod van lesopnames gradueel toeneemt. Evalueer ook kwalitatief of er voor de juiste opleidingsonderdelen lesopnames zijn voorzien.
- **Evalueer gebruikerscijfers.** Binnen online leeromgevingen, is het zinvol om ook het gebruik van de lesopnames te monitoren via *analytics* die de leeractiviteit van de lerenden weergeeft. Cijfers als hoe vaak de video bekeken is, door hoeveel unieke personen, voor gemiddeld hoe lang en welke passages studenten gemiddeld bekijken, kunnen bijzonder zinvol zijn om het beleid bij te sturen.
- **Bevraag studenten.** Opleidingen hebben doorgaans een evaluatiefiche uitgewerkt voor de evaluatie van opleidingsonderdelen. De student wordt daarbij gevraagd om de inhoud van het opleidingsonderdeel, het verloop van de lessen, etc schriftelijk te evalueren. Het is aangewezen om in die kwaliteitsmetingen ook vragen op te nemen inzake de beschikbaarheid en de ervaringen met lesopnames. Zo kan bijvoorbeeld gepeild worden naar de kwaliteit van de lesopnames, wanneer en voor welke onderdelen studenten ze voornamelijk hebben gebruikt. Naast het werken met beoordelingsschalen over bepaalde topics, is het inventariseren van opmerkingen en ervaringen bijvoorbeeld via focusgesprekken zinvol. Dit biedt waardevolle informatie over welke inhoud studenten vooral als moeilijk ervaren en hoe de onderwijsaanpak kan worden bijgestuurd.
- **Bevraag lesgevers.** Naast de student is het ook aangewezen om de lesgevers op regelmatige tijdstippen te bevragen over hun ervaringen met de inzet van lesopnames. Het is zinvol om in te zoomen op zowel technische aspecten (waar zitten nog knelpunten op vlak van apparatuur en lokalen) als onderwijskundige aspecten, zoals type leeractiviteit, activerende werkvormen, aanwezigheid in de lessen etc.

Optimaliseer beleid en praktijk

Door tijd te nemen voor een **evaluatie** van het aanbod, de visie en de implementatie (fase 3) kunnen **kansen tot verbetering** worden geïdentificeerd en kunnen het beleid en de praktijk worden geoptimaliseerd (fase 4).

De gebruikerscijfers en informatie uit de evaluaties van diverse actoren zijn waardevolle input om de afspraken, procedures, randvoorwaarden en visie rond lesopnames te optimaliseren. Het is aangewezen om eventuele **knelpunten** die uit bevragingen naar boven komen, te **bespreken** zodat de **diverse actoren** hun aanpak kunnen optimaliseren.

Een goede methodiek om de interne procedures, het algemeen beleid en de kwaliteit van lesopnames verder te optimaliseren is om via **focusgesprekken** met studenten en lesgevers de procedures en het verloop van lesopnames te evalueren en **concrete actiepunten** te identificeren. Focusgesprekken laten toe om in te zoomen op randvoorwaarden, onderwijsaanpak, maar ook hoe lesopnames kunnen bijdragen aan de toegankelijkheid van de opleiding en de inclusie van specifieke studentengroepen. Goede praktijken kunnen worden geïdentificeerd.

3.

Veel gestelde vragen

Dit hoofdstuk biedt antwoorden op vragen en bezorgdheden uit de praktijk, aangevuld met inzichten uit de wetenschappelijke literatuur.

Hebben lesopnames een negatieve invloed op de aanwezigheid in lessen?

Onderzoek rond lesopnames en aanwezigheid van studenten staat nog in de kinderschoenen. Waar een aantal studies een **reëel risico op daling** bevestigen omdat studenten lesopnames gebruiken ter vervanging van de hoorcolleges,⁵⁶ wijzen diverse studies erop dat studenten voornamelijk de **combinatie van live hoorcolleges en lesopnames** **verkiezen**.⁵⁷ Studenten verkiezen om een hoorcollege bij te wonen omwille van het sociaal contact met medestudenten en om rechtstreeks vragen te kunnen stellen aan de lesgever.⁵⁸

De **aanwezigheid in de les** blijkt vooral samen te hangen met **individuele contextuele factoren** zoals bijvoorbeeld lesonderwerp, de aanpak van de lesgever, gezondheid of de reisafstand tot de campus.⁵⁹ (Chronische) ziekte en/of een te lange reisafstand naar de campus vormen twee veelvoorkomende oorzaken waardoor studenten niet op campus aanwezig zijn.⁶⁰ Wanneer de studenten de functie van een contactmoment vooral zien als passieve informatieoverdracht van de cursusinhoud kiezen ze er vaker voor om de live les niet bij te wonen. **Voldoende kansen tot interactie** en **samenwerking** tussen lesgever en student en tussen studenten onderling **bevorderen de aanwezigheid in de lessen**.⁶¹

Hebben lesopnames een negatieve invloed op de leerresultaten?

Ook het onderzoek naar effect op leerresultaten staat nog in de kinderschoenen. Studies naar de impact van lesopnames op studieresultaten tonen **gemengde effecten**. Een aantal van de studies tonen **geen of een licht positief effect** aan; een aantal studies toont **negatieve effecten** aan.⁶² Onderzoek toont aan dat lesopnames vooral **een positief effect** hebben op de leerresultaten van studenten wanneer studenten ook deelnemen aan live lessen en de opnames op een actieve manier verwerken als aanvullend leermateriaal (bijvoorbeeld om moeilijke stukken gericht bekijken).⁶³ Studenten die specifieke delen van de lesopname herbekijken, behalen hogere resultaten dan degenen die de lesopname in zijn geheel herbekijken.⁶⁴ Het is dus van belang om studenten te stimuleren om naar de lessen te gaan en de **opname eerder als aanvulling** op dan ter vervanging van aanwezigheid tijdens de les te gebruiken.⁶⁵

Specifieke studentengroepen zoals studenten die omwille van verschillende redenen de les niet kunnen meevolgen (overlappende lesroosters, tijdelijke omstandigheden, studenten die in het buitenland verblijven, werkstudenten) of anderstalige studenten halen **meer voordelen uit lesopnames**. Het bevordert hun kans tot deelname aan onderwijs.⁶⁶

Vanuit een inclusieperspectief is het belangrijk om de **potentie van hybride lessen** verder te verkennen, net omdat het de student ook de mogelijkheid biedt om vanop afstand synchroon in interactie te gaan met de lesgever en medestudenten.⁶⁷

De fiche 'Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten' reikt **concrete tips voor studenten** aan.

- [Fiche Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten.](#)

Kunnen studenten wel verstandig omgaan met lesopnames? Bekijken ze opnames meermaals? Gaan ze niet *bingewatchen*?

Bezorgdheden van lesgevers over het gebruik van lesopnames zijn vaak gerelateerd aan bezorgdheden over de **studie-methode en zelfsturing** van studenten. Er is de vrees dat bijvoorbeeld eerstejaarsstudenten en onzekere studenten zich overmatig zouden voorbereiden en de lessen meermaals bekijken, terwijl uitstellers pas de week voor het examen mogelijks gaan *bingewatchen*. Uit onderzoek blijkt dat **studenten zelden louter passief (meermaals) een opname bekijken**.⁶⁸ Heel wat studies tonen aan dat studenten lesopnames **gericht gebruiken, voornamelijk om de passages die ze niet begrijpen te herbekijken, of om hun notities aan te vullen**.⁶⁹

Net als bij ander leermateriaal speelt hier het **profiel van de student** en de mate waarin die het **eigen leerproces in handen neemt** evenwel een belangrijke rol. Aangezien de meeste eerstejaarsstudenten bij de start van hun opleiding nog geen ervaring hebben met lesopnames, beschikken ze vaak niet over de nodige strategieën om er zinvol mee om te gaan.⁷⁰ Het is zinvol om studenten, en in het bijzonder eerstejaarsstudenten, te **begeleiden bij het gebruik van lesopnames** door tips aan te reiken en hen te wijzen op de negatieve effecten van het meermaals passief bekijken van lesopnames wat betreft efficiënte tijdsbesteding.⁷¹

De fiche ‘Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten’ reikt **concrete tips voor studenten** aan.

- [Fiche Lesopnames slim gebruiken: tips voor studenten.](#)

Mogen studenten wel in beeld komen tijdens een lesopname of livestream? Hoe zit het met hun privacy en die van lesgevers?

Onderwijsinstellingen voorzien best bepalingen omtrent het portretrecht in het onderwijs- en examenreglement. Lesgevers hoeven in dat geval **geen expliciete toestemming** te vragen om een lesopname te maken, noch bij een on campus (hybride) les, noch bij een online les. Bij **aanvang van de les** dient de lesgever de studenten **wel te informeren** over het feit dat de les wordt opgenomen.

Indien de student expliciet niet betrokken wenst te worden bij de lesopname, dan kan deze plaatsnemen in een **safe zone** in het lokaal die niet in beeld staat. De lesgever vermeldt voor de opname dat de studenten de mogelijkheid hebben om zich buiten beeld te verplaatsen, en dat audio wel nog steeds deel uitmaakt van de opname. Indien een student die zich in de safe zone bevindt mondeling antwoordt tijdens de les, kan dit dus wel deel uitmaken van de opname.

Het is een vrije keuze van de lesgever om al dan niet in beeld te komen tijdens de lesopname. Zowel vanuit een didactisch als inclusief perspectief is het een **meerwaarde dat de lesgever in beeld** komt. Dit **verhoogt de betrokkenheid** voor studenten die de les van op afstand volgen. Daarnaast is het lipbeeld voor slechthorende studenten ondersteunend om de communicatie te begrijpen.

Heeft een lesgever auteursrecht over de opname? Hoe zit het met presentaties van studenten en externe sprekers? Is er bescherming voorzien tegen de verspreiding van lesopnames?

Sommige lesgevers vrezen dat bepaalde (passages) uit lesopnames gecensureerd en/of verder verspreid zullen worden. Onderwijsinstellingen voorzien in het onderwijs- en examenreglement bepalingen omtrent auteursrecht en het maken en van geluids- of beeldopnames. **De lesgever beschikt over het auteursrecht** over de aangeboden onderwijs- en evaluatie inhoud en dus ook de lesopname. Het auteursrecht laat de auteur toe de aanwending ervan te controleren en de integriteit ervan te beschermen.

Het is **niet toegelaten voor studenten om zonder toestemming** van de bevoegde lesgever **lesopnames te maken en/of ze te verspreiden**. Inbreuken hierop kunnen aanleiding geven tot het instellen van een tuchtprocedure tegen de betrokken student(en).

Externe sprekers dienen schriftelijk expliciet toestemming te verlenen om de les op te nemen, de opname te monteren en te publiceren, uit te zenden en/of te verdelen met het oog op het onderwijsproces. Het toestemmingsformulier omvat best ook de mogelijkheid om de opnames in te korten, te voorzien van *dubbing*, *closed captions*, ondertitels en er andere audiovisuele materialen, geluiden en stilstaande beelden in te integreren.

Studenten hebben auteursrecht over hun presentaties in de les. Studenten dragen normalerwijze geen intellectueel eigendomsrecht over aan de onderwijsinstelling voor werken die ze produceren, maar blijven wel eigenaar van hun werk. In het kader van de onderwijsopdracht kunnen producten van studenten gedeeld worden met medestudenten met het oog op het bereiken van de onderwijscompetenties. Er is hiervoor geen expliciete toestemming nodig van studenten.

Om de **privacy en veiligheid** van het proces van lesopnames te garanderen, is het aangewezen om lesopnames te maken met **software van de onderwijsinstelling** en de opnames enkel te delen via de **gesloten digitale leeromgeving** van de onderwijsinstelling. Dit laat ook toe dat ze niet onrechtmatig verspreid worden naar derden.⁷²

Moeten opnames worden bewerkt voor publicatie? Wat bij een technisch defect? Kunnen wijzigingen worden aangebracht?

Instellingen leggen best minimale afspraken vast rond de kwaliteit van lesopnames. Er worden vaak **geen specifieke bewerkingen verwacht van lesgevers**, enkel een ruwe opname. Opnames mogen dus ook brainstormpauzes, zoomsessies, polls bevatten. Studenten kunnen immers zelf beslissen om door te spoelen.

Het is evenwel zinvol om lesopnames in functie van het leerproces van de student te verrijken. De opnamesystemen binnen de digitale leeromgevingen bieden studenten de mogelijkheid om op een **gestructureerde wijze** doorheen het opgenomen lesmateriaal te navigeren door bijvoorbeeld op een slide te klikken in de tijdsbalk. Zo kunnen ze gericht een stukje van de les opzoeken om te herbekijken. Door het toevoegen van bladwijzers kunnen studenten ook belangrijke momenten in de opname markeren voor later, als een digitale post-it.⁷³

De opnamesystemen bieden vaak ook mogelijkheden voor **automatische ondertiteling**. Op deze manier krijgen anderstalige en dove of slechthorende studenten de kans om de online les te volgen of de opname te bekijken. Het kan ook de retentie en focus van de studenten verbeteren. Het laat studenten ook toe om sleutelwoorden te zoeken in ondertitels, wat hun navigatie en interactie bevordert.⁷⁴ De leidraad 'Inclusieve communicatie en evenementen' reikt concrete tips om communicatiematerialen inclusief te ontwerpen.⁷⁵

Wanneer na afloop van de les blijkt dat de les niet opgenomen werd wegens een technische storing, wordt dit beschouwd als **overmacht** en moet de les niet nog eens in dezelfde situatie gegeven worden aan de studenten of opnieuw opgenomen worden.

De lesopname van een onderwijsactiviteit is een momentopname. De lesgever heeft ten alle tijde het recht om inhoudelijke wijzigingen aan te brengen, of **inhoudelijke rechtzettingen** in te voeren in het geval foutieve of onduidelijke informatie gedeeld werd. De lesgever doet er best aan om eventuele aanpassingen **bekend te maken**, bijvoorbeeld via een aankondiging naar alle studenten op de desbetreffende digitale cursus.

Referenties

- ¹ Vlaamse overheid (2021). Visienota Voorsprongfondsen Hoger Onderwijs.
- ² Toppin, I. (2011). Video lecture capture (VLC) system: A comparison of student versus faculty perceptions. *Education and Information Technologies*, 16, 383-393.
- ³ Vlaamse overheid (2021). Visienota Voorsprongfondsen Hoger Onderwijs.
- ⁴ Vlaamse Vereniging van Studenten (2021). Standpunten Studenten over Digitaal Onderwijs'. Brussel 2021.
- Dommett, E. J., Gardner, B., & van Tilburg, W. (2019). Staff and student views of lecture capture: A qualitative study. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 23-
- Gosper, M., McNeill, M., Phillips, R., Preston, G., Woo, K., & Green, D. (2010). Web-based lecture technologies and learning and teaching: A study of change in four Australian universities. *ALT-J*, 18(3), 251-263.
- ⁵ Dommett, E. J., Gardner, B., & van Tilburg, W. (2019). Staff and student views of lecture capture: A qualitative study. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 23-
- O'Callaghan, F. V., Neumann, D. L., Jones, L., & Creed, P. A. (2017). The use of lecture recordings in higher education: A review of institutional, student, and lecturer issues. *Education and Information Technologies*, 22(1), 399-415
- ⁶ Hall, G., & Ivaldi, A. (2017). A qualitative approach to understanding the role of lecture capture in student learning experiences. *Technology, Pedagogy and Education*, 26(4), 383-394.
- Joseph-Richard, P., Jessop, T., Okafor, G., Almpanis, T., & Price, D. (2018). Big brother or harbinger of best practice: Can lecture capture actually improve teaching? *British Educational Research Journal*, 44(3), 377-392.
- ⁷ Toppin, I. (2011). Video lecture capture (VLC) system: A comparison of student versus faculty perceptions. *Education and Information Technologies*, 16, 383-393.
- ⁸ Toppin, I. (2011). Video lecture capture (VLC) system: A comparison of student versus faculty perceptions. *Education and Information Technologies*, 16, 383-393.
- Filius, R. (2008). De huiskamer als cursuslokaal. Flexibel leren met weblectures. *Develop*, 4, 30-41.
- ⁹ Velghe, M., Van Hoecke, T., Schellekens, M., Versluys, K. & Van de Poele, L. (2010). *Videoconferencing en toepassingen van streaming video aan de UGent*. Gent: Universiteit Gent
- ¹⁰ Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (2019). Universeel ontwerp: van beleid naar praktijk. Gent: SIHO.
- ¹¹ KU Leuven (2022). *Plaats van lesopnames in ons onderwijsaanbod. Afsprakenkader en flankerende maatregelen*. Leuven: KU Leuven
- UGent (2022). *Onderwijs in het academiejaar 2022-2023*. Gent: Universiteit Gent.
- ¹² Raes, A. (2022). Exploring Student and Teacher Experiences in Hybrid Learning Environments: Does Presence Matter? *Postdigital Science and Education*, 4 (1), 138-159.
- ¹³ KU Leuven (2022). *Plaats van lesopnames in ons onderwijsaanbod. Afsprakenkader en flankerende maatregelen*. Leuven: KU Leuven
- ¹⁴ Vlaamse overheid (2021). Visienota Voorsprongfondsen Hoger Onderwijs.
- ¹⁵ Lage, M.J., Platt, G.J., & Treglia, M. (2000). Inverting the classroom: a gateway to creating an inclusive learning environment. *The Journal of Economic Education*, 31, 1, 30-43.

Prunuske, A., Batzli, J., Howell, E., & Miller, S. (2012). Using online lectures to make time for active learning. *Genetics*, 192, 67-72.

¹⁶ Birgili, B. , Seggie, F.N. , Oğuz, E. (2021). The trends and outcomes of flipped learning research between 2012 and 2018: A descriptive content analysis. *Journal of computers in education*, Birgili, B. , Seggie, F.N. , Oğuz, E. (2021). The trends and outcomes of flipped learning research between 2012 and 2018: A descriptive content analysis. *Journal of computers in education*,

¹⁷ Kazanidis, I., Pellas, N., Fotaris, P. & Tsinakos, A. (2018). Can the flipped classroom model improve students' academic performance and training satisfaction in Higher Education instructional media design courses? *British journal of educational technology*, 50(4), 2014-2027.

¹⁸ Het actief verwerken van een tekst (eventueel met de nodige voorleessoftware) kan voor bepaalde doelstellingen een even goed of beter alternatief zijn dan lesopnames.

¹⁹ KU Leuven (2022). *Plaats van lesopnames in ons onderwijsaanbod. Afsprakenkader en flankerende maatregelen*. Leuven: KU Leuven

²⁰ Lage, M.J., Platt, G.J., & Treglia, M. (2000). Inverting the classroom: a gateway to creating an inclusive learning environment. *The Journal of Economic Education*, 31, 1, 30-43

²¹ Al-Nashash, H., & Gunn, C. (2013). Lecture capture in engineering classes: Bridging gaps and enhancing learning. *Educational Technology & Society*, 16(1), 69-78.

Traphagan, T., Kucsera, J. V., & Kishi, K. (2010). Impact of class lecture webcasting on attendance and learning. *Educational Technology Research and Development*, 58(1), 19-37. Abdelmalak, M. M. M., & Parra, J. L. (2016). Expanding learning opportunities for graduate students with HyFlex course design. *International Journal of Online Pedagogy and Course Design*, 6(4), 19-37.

Butz, N. T., & Askim-Lovseth, M. K. (2015). Oral communication skills assessment in a synchronous hybrid MBA programme: Does attending face-to-face matter for US and international students? *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 40, 624-639.

Ørngreen, R., Levinsen, K., Jelsbak, V., Moller, K. L., & Bendsen, T. (2015). Simultaneous class-based and live video streamed teaching: Experiences and derived principles from the bachelor programme in biomedical laboratory analysis. In A. Jefferies & M. Cubric (Eds.), *Proceedings of the 14th European conference on E-learning (ECEL 2015)* (pp. 451-459). Reading, UK: Academic Conferences and Publishing International Limited.

Wang, Q., Quek, C. L., & Hu, X. (2017). Designing and improving a blended synchronous learning environment: An educational design research. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18(3), 99-118.

Wiles, G. L., & Ball, T. R. (2013, June 23-26). The converged classroom. Paper presented at ASEE Annual Conference: Improving course effectiveness, Atlanta, Georgia

Hall, G., & Ivaldi, A. (2017). A qualitative approach to understanding the role of lecture capture in student learning experiences. *Technology, Pedagogy and Education*, 26(4), 383-394.

Joseph-Richard, P., Jessop, T., Okafor, G., Almpanis, T., & Price, D. (2018). Big brother or harbinger of best practice: Can lecture capture actually improve teaching? *British Educational Research Journal*, 44(3), 377-392.

Al-Nashash, H., & Gunn, C. (2013). Lecture capture in engineering classes: Bridging gaps and enhancing learning. *Educational Technology & Society*, 16(1), 69-78.

Traphagan, T., Kucsera, J. V., & Kishi, K. (2010). Impact of class lecture webcasting on attendance and learning. *Educational Technology*

Research and Development, 58(1), 19–37. Abdelmalak, M. M. M., & Parra, J. L. (2016). Expanding learning opportunities for graduate students with HyFlex course design. *International Journal of Online Pedagogy and Course Design*, 6(4), 19–37.

²² KU Leuven (2022). *Plaats van lesopnames in ons onderwijsaanbod. Afsprakenkader en flankerende maatregelen*. Leuven: KU Leuven

²³ Beatty, B. J. (2007). Transitioning to an Online World: Using HyFlex Courses to Bridge the Gap. In C. Montgomerie & J. Seale (Eds.), *Proceedings of ED-MEDIA 2007--World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia & Telecommunications* (pp. 2701-2706). Vancouver, Canada: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE)

Bower, M., Dalgarno, B., Kennedy, G. E., Lee, M. J. W., & Kenney, J. (2015). Design and implementation factors in blended synchronous learning environments: Outcomes from a cross-case analysis. *Computers & Education*, 86, 1–17

Weitze, C. L., Ørngreen, R., & Levinsen, K. (2013). The global classroom video conferencing model and first evaluations. In Ciussi, I. M. & Augier, M. (Eds.) *Proceedings of the 12th European conference on E-Learning: SKEMA Business School, Sophia Antipolis France, 30–31 October 2013* (Bind 2, s. 503–510).

²⁴ Van Hees, V., & Roeyers, H. (2014). *Geprikkeld om te weten: studeren met autisme*. Gent: Academia Press.

Callens, M., & Tops, W. (2015). Dyslexie in het hoger onderwijs. *Logopedie*, 28, 80-93.

Van Hees, V., & Roeyers, H. (2017). *Aandacht! Studeren met ADHD*. Gent: Universiteit Gent.

²⁵ Van Hees, V., & Roeyers, H. (2014). *Geprikkeld om te weten: studeren met autisme*. Gent: Academia Press.

²⁶ Callens, M., & Tops, W. (2015). *Dyslexie in het hoger onderwijs*. *Logopedie*, 28, 80-93.

Van Hees, V., & Roeyers, H. (2017). *Aandacht! Studeren met ADHD*. Gent: Universiteit Gent.

²⁷ Andries, F. (2021). *Inclusie op afstand. Communikatieve ervaringen van dove leerlingen en studenten tijdens het afstandsonderwijs in de COVID-19-pandemie*. KU Leuven. Masterproef.

²⁸ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

²⁹ Hall, G., & Ivaldi, A. (2017). A qualitative approach to understanding the role of lecture capture in student learning experiences. *Technology, Pedagogy and Education*, 26(4), 383–394.

Joseph-Richard, P., Jessop, T., Okafor, G., Almpanis, T., & Price, D. (2018). Big brother or harbinger of best practice: Can lecture capture actually improve teaching? *British Educational Research Journal*, 44(3), 377–392.

³⁰ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

³¹ Dommett, E. J., Gardner, B., & van Tilburg, W. (2019). Staff and student and student views of lecture capture: a qualitative study. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16-23

³² Dommett, E. J., Gardner, B., & van Tilburg, W. (2019). Staff and student and student views of lecture capture: a qualitative study. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16-23

³³ In België bezitten natuurlijke personen een recht op afbeelding. Dit vereist hun toelating voor het maken en gebruiken van hun eigen beeltenis. Er bestaat geen expliciete wettelijke grondslag voor het recht op afbeelding. De consecratie

ervan als persoonlijkheidsrecht heeft vorm gekregen door toedoen van rechtspraak en rechtsleer. Het wordt gezien als inherent aan het recht op eerbiediging van het privéleven. Deelaspecten ervan worden geregeld in een aantal wettelijke bepalingen, zoals de Wet bescherming persoonsgegevens en het Wetboek van economisch recht (artikel XI.174).

³⁴ Tenzij de instelling standaard als beleid heeft dat alle lessen worden opgenomen, en de studenten hier dus voldoende van op de hoogte zijn.

³⁵ Een instelling zou ervoor kunnen kiezen om in de personeelsvoorwaarden tav lesegevers op te nemen dat lesopnames altijd mogelijk zijn en de lesgever zich hier niet tegen kan verzetten.

³⁶ Wetboek van economisch recht, boek XI Intellectuele eigendom, Titel 5 - Auteursrecht en naburige rechten, HOOFDSTUK 2. - Auteursrecht (p. 433)

³⁷ Nordmann, E., Küpper-Tetzel, C.E., Robson, L., Phillipson, S., Lipan, G.I., & McGeorge, P. (2022). Lecture capture: Practical recommendations for students and instructors. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(3), 174-193.

³⁸ De Wet bescherming persoonsgegevens, voluit de *Wet betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens* van 30 juli 2018, is de Belgische wet die uitgevaardigd werd in uitvoering van de Europese Algemene verordening gegevensbescherming (AVG 2016/679)

³⁹ Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap, gedaan te New York op 13 december 2006, UNTS nr. 44910, vol. 2515, 3; inst. W. 13 mei 2009, BS 22 juli 2009; Decr. Vl. 8 mei 2009, BS 3 augustus 2009, ed. 1; Decr. Fr. 26 maart 2009, BS 27 mei 2009; Decr. D. 11 mei 2009, BS 9 juli 2009; Decr. W. 30 april 2009, BS 28 mei 2009; Decr. W. 30 april 2009, BS 27 mei 2009; Ord. Br. Gew. 26 maart 2009, BS 16 april 2009; Ord. Gem. Gem. Comm. 14 mei 2009, BS 22 mei 2009; Decr. Fr. Gem. Comm.

15 januari 2009, BS 13 februari 2009, ed. 2; bekr. 2 juli 2009; inst. Besl. EU 26 november 2009, Pb. 2010 L. 27 januari 2010, afl. 23, 35- 36; bekr. 23 december 2010

⁴⁰ Art. II.276., §3 Codex Hoger Onderwijs Besluit van de Vlaamse Regering van 11 oktober 2013 tot codificatie van de decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, BS 27 februari 2014 (Codex Hoger Onderwijs)

⁴¹ Art. II.276., §3 Codex Hoger Onderwijs Besluit van de Vlaamse Regering van 11 oktober 2013 tot codificatie van de decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs, BS 27 februari 2014 (Codex Hoger Onderwijs)

⁴² Overleg aanspreekpunten inclusie SIHO november 2023

⁴³ Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap, gedaan te New York op 13 december 2006, UNTS nr. 44910, vol. 2515, 3; inst. W. 13 mei 2009, BS 22 juli 2009; Decr. Vl. 8 mei 2009, BS 3 augustus 2009, ed. 1; Decr. Fr. 26 maart 2009, BS 27 mei 2009; Decr. D. 11 mei 2009, BS 9 juli 2009; Decr. W. 30 april 2009, BS 28 mei 2009; Decr. W. 30 april 2009, BS 27 mei 2009; Ord. Br. Gew. 26 maart 2009, BS 16 april 2009; Ord. Gem. Gem. Comm. 14 mei 2009, BS 22 mei 2009; Decr. Fr. Gem. Comm. 15 januari 2009, BS 13 februari 2009, ed. 2; bekr. 2 juli 2009; inst. Besl. EU 26 november 2009, Pb. 2010 L. 27 januari 2010, afl. 23, 35- 36; bekr. 23 december 2010

⁴⁴ Van Hees, V., & Roeyers, H. (2014). *Geprikkeld om te weten: studeren met autisme*. Gent: Academia Press.

Callens, M., & Tops, W. (2015). *Dyslexie in het hoger onderwijs*. Logopedie, 28, 80-93.

Van Hees, V., & Roeyers, H. (2017). *Aandacht! Studeren met ADHD*. Gent: Universiteit Gent.

⁴⁵ Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (2017). *Leidraad Ondersteuningsmodel inclusief hoger onderwijs: van beleid naar praktijk*. Gent: SIHO

⁴⁶ Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (2017). *Leidraad Ondersteuningsmodel inclusief hoger onderwijs: van beleid naar praktijk*. Gent: SIHO

⁴⁷ Universeel ontwerp houdt in dat producten, omgevingen, programma's en diensten worden ontworpen voor iedereen, zonder dat een speciaal ontwerp nodig is. Het neemt diversiteit en inclusie als uitgangspunten mee.

Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (2019). *Universeel ontwerp: van beleid naar praktijk*. Gent: SIHO

⁴⁸ KU Leuven (2023). *Handvatten lesopnames in de opleiding*. Leuven: KU Leuven.

⁴⁹ Velghe, M., Van Hoecke, T., Schellemans, Versluys, K. & Van de Poele, L. (2010). *Video-conferencing en toepassingen van streaming video aan de UGent*. Gent: Universiteit Gent

⁵⁰ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

⁵¹ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

⁵² Topale, L. (2016). The strategic use of lecture recordings to facilitate an active and self-directed learning approach. *BMC Medical Education*, 16, 201.

⁵³ Baillie, L.D., Banow, R. & Botterill, J.J. (2022). The impact of lecture capture availability on academic performance in a large biomedical science course. *Educ Inf Technol* 27, 7183–7203

⁵⁴ Nordmann, E., Küpper-Tetzel, C.E., Robson, L., Phillipson, S., Lipan, G.I., & McGeorge, P. (2022). Lecture capture: Practical recommendations for students and instructors. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(3), 174-193.

⁵⁵ Drouin, M.J., Gibbon, S., & Thomas, J. (2018). Lecture recording: A new norm. *The Law Teacher*, 52, 1-19.

⁵⁶ Drouin, M. A. (2014). If You Record It, Some Won't Come: Using Lecture Capture in Introductory Psychology. *Teaching of Psychology*, 41(1), 11-19.

Edwards, M. R., & Clinton, M. E. (2019). A study exploring the impact of lecture capture availability and lecture capture usage on student attendance and attainment. *Higher Education*, 77(3), 403-421.

⁵⁷ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

⁵⁸ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

Topale, L. (2016). The strategic use of lecture recordings to facilitate an active and self-directed learning approach. *BMC Medical Education*, 16, 201. DOI 10.1186/s12909-016-0723-0

Danielson, J., Preast, V., Bender, H., & Hassall, L. (2014). Is the effectiveness of lecture capture related to teaching approach or content type? *Computers & Education*, 72, 121-131.

⁵⁹ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

⁶⁰ Colle, A., De Spiegelaere, L., Gys, K., Obin, N., Römer, . (2023). *Percepties en denkwijzen van VIVES-studenten tegenover het gebruik van lesopnames. Een kwantitatief onderzoeksrapport*. Masterproef: KU Leuven.

- Filius, R. (2008). De huiskamer als cursuslokaal : flexibel leren met weblectures. *Develop*, 4, 30-41. 2008
- Nordmann, E., Küpper-Tetzel, C.E., Robson, L., Phillipson, S., Lipan, G.I., & McGeorge, P. (2022). Lecture capture: Practical recommendations for students and instructors. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(3), 174-193.
- ⁶¹ Danielson, J., Preast, V., Bender, H., & Hassall, L. (2014). Is the effectiveness of lecture capture related to teaching approach or content type? *Computers & Education*, 72, 121-131.
- Topale, L. (2016). The strategic use of lecture recordings to facilitate an active and self-directed learning approach. *BMC Medical Education*, 16, 201
- ⁶² Baillie, L.D., Banow, R. & Botterill, J.J. (2022). The impact of lecture capture availability on academic performance in a large biomedical science course. *Educ Inf Technol* 27, 7183-7203
- ⁶³ Topale, L. (2016). The strategic use of lecture recordings to facilitate an active and self-directed learning approach. *BMC Medical Education*, 16, 201. DOI 10.1186/s12909-016-0723-0
- Chapin, L.A. (2018). Australian university students' access to web-based lecture recordings and the relationship with lecture attendance and academic performance. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34(5).
- Nordmann, E., & McGeorge, P. (2018). Lecture capture in higher education: Time to learn from the learners. *PsyArxiv*. <http://dx.doi.org/10.31234/osf.io/ux29v>
- Danielson, J., Preast, V., Bender, H., & Hassall, L. (2014). Is the effectiveness of lecture capture related to teaching approach or content type? *Computers & Education*, 72, 121-131.
- Aldamen, H., Al-Esmail, R., & Hollindale, J. (2015). Does Lecture Capturing Impact Student Performance and Attendance in an Introductory Accounting Course? *Accounting Education*, 24(4), 291-317
- Baker, P. R. A., Demant, D., & Cathcart, A. (2018). Technology in Public Health Higher Education. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 30(7), 655-665.
- Brooks, C., Erickson, G., Greer, J., & Gutwin, C. (2014). Modelling and quantifying the behaviours of students in lecture capture environments. *Computers & Education*, 75, 282-292
- Caglayan, E., & Ustunluoglu, E. (2021). A Study Exploring Students' Usage Patterns and Adoption of Lecture Capture. *Technology, Knowledge and Learning*, 26(1), 13-30.
- Chen, J., & Lin, T.-F. (2012). Do Supplemental Online Recorded Lectures Help Students Learn Microeconomics? *International Review of Economics Education*, 10. Danielson et al., 2014;
- Jones, C., & Olczak, M. (2016). *THE IMPACT OF LECTURE CAPTURE ON STUDENT PERFORMANCE*. 17.
- Nordmann, E., Calder, C., Bishop, P., Irwin, A., & Comber, D. (2019). Turn up, tune in, don't drop out: The relationship between lecture attendance, use of lecture recordings, and achievement at different levels of study. *Higher Education*, 77(6), 1065-1084.
- Sloan, T. W., & Lewis, D. A. (2014). Lecture Capture Technology and Student Performance in an Operations Management Course: Capture Technology and Student Performance. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 12(4), 339-355.
- Williams, A., Birch, E., & Hancock, P. (2012). The impact of online lecture recordings on student performance. *Australasian Journal of Educational Technology*, 28(2).
- Baillie, L.D., Banow, R. & Botterill, J.J. (2022). The impact of lecture capture availability on academic performance in a large biomedical science course. *Educ Inf Technol* 27, 7183-7203
- ⁶⁴ Owston, R., Lupshenyuk, D., & Wideman, H. (2011). Lecture capture in large undergraduate classes: Student perceptions and academic performance. *The Internet and Higher Education*, 14(4), 262-268.

- ⁶⁵ Aldamen, H., Al-Esmail, R., & Hollindale, J. (2015). Does lecture capturing impact student performance and attendance in an introductory accounting course? *Accounting Education*, 24(4), 291-317.
- ⁶⁶ Aldamen, H., Al-Esmail, R., & Hollindale, J. (2015). Does Lecture Capturing Impact Student Performance and Attendance in an Introductory Accounting Course? *Accounting Education*, 24(4), 291-317
- Baker, P. R. A., Demant, D., & Cathcart, A. (2018). Technology in Public Health Higher Education. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 30(7), 655-665.
- Brooks, C., Erickson, G., Greer, J., & Gutwin, C. (2014). Modelling and quantifying the behaviours of students in lecture capture environments. *Computers & Education*, 75, 282-292
- Caglayan, E., & Ustunluoglu, E. (2021). A Study Exploring Students' Usage Patterns and Adoption of Lecture Capture. *Technology, Knowledge and Learning*, 26(1), 13-30.
- Chen, J., & Lin, T.-F. (2012). Do Supplemental Online Recorded Lectures Help Students Learn Microeconomics? *International Review of Economics Education*, 10. Danielson et al., 2014;
- Jones, C., & Olczak, M. (2016). *THE IMPACT OF LECTURE CAPTURE ON STUDENT PERFORMANCE*. 17.
- Nordmann, E., Calder, C., Bishop, P., Irwin, A., & Comber, D. (2019). Turn up, tune in, don't drop out: The relationship between lecture attendance, use of lecture recordings, and achievement at different levels of study. *Higher Education*, 77(6), 1065-1084.
- Sloan, T. W., & Lewis, D. A. (2014). Lecture Capture Technology and Student Performance in an Operations Management Course: Capture Technology and Student Performance. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 12(4), 339-355.
- Williams, A., Birch, E., & Hancock, P. (2012). The impact of online lecture recordings on student performance. *Australasian Journal of Educational Technology*, 28(2).
- Baillie, L.D., Banow, R. & Botterill, J.J. (2022). The impact of lecture capture availability on academic performance in a large biomedical science course. *Educ Inf Technol* 27, 7183-7203
- ⁶⁷ Raes, A. (2022). Exploring Student and Teacher Experiences in Hybrid Learning Environments: Does Presence Matter? *Postdigital Science and Education*, 4 (1), 138-159.
- ⁶⁸ Topale, L. (2016). The strategic use of lecture recordings to facilitate an active and self-directed learning approach. *BMC Medical Education*, 16, 201.
- ⁶⁹ Baillie, L.D., Banow, R. & Botterill, J.J. (2022). The impact of lecture capture availability on academic performance in a large biomedical science course. *Educ Inf Technol* 27, 7183-7203
- ⁷⁰ Nordmann, E., Küpper-Tetzel, C.E., Robson, L., Phillipson, S., Lipan, G.I., & McGeorge, P. (2022). Lecture capture: Practical recommendations for students and instructors. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(3), 174-193.
- ⁷¹ Drouin, M.J., Gibbon, S., & Thomas, J. (2018). Lecture recording: A new norm. *The Law Teacher*, 52, 1-19.
- ⁷² Nordmann, E., Küpper-Tetzel, C.E., Robson, L., Phillipson, S., Lipan, G.I., & McGeorge, P. (2022). Lecture capture: Practical recommendations for students and instructors. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(3), 174-193.
- ⁷³ Velghe, M., Van Hoecke, T., Schellemans, Versluys, K. & Van de Poele, L. (2010). *Videoconferencing en toepassingen van streaming video aan de UGent*. Gent: Universiteit Gent
- ⁷⁴ Dommett, E. J., Gardner, B., & van Tilburg, W. (2019). Staff and student and student views of *Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16-23
- ⁷⁵ Mertens, V., Quintens, K., & Van Hees V. (2024). Leidraad inclusieve communicatie en evenementen. SIHO: Gent.

